

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות נפמי מוריגו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

הלכות חנוכה למעשה ובירורי הלכה - ב'

זמן ההדלקה

ט. בגמ' במסכת שבת [דף כא' ע"ב] מבואר שזמן ההדלקה הוא משתקע החמה, ומצינו בזה שלוש שיטות עיקריות בפוסקים, [א]. תחילת השקיעה, [הרגע שבו יורדת השמש במערב מעבר לקו האופק ונעלמת מן העין]. [ב]. סוף שקיעה דהיינו צאת הכוכבים. [ג]. תחילת "שקיעה שנייה" שהיא רבע שעה לפני צאת הכוכבים, ונאמרו בזה עוד הנהגות רבות למעשה.

י. יש אומרים שיכול להדליק בברכה מפלג המנחה, ויש לסמוך ע"ז בשעת הדחק. [מכל מקום יזהר ליתן שיעור שמן שתדלק עד חצי שעה אחר צאת הכוכבים].

הדלקת נר חנוכה ותפילת ערבית

יא. הנוהגים להדליק נרות חנוכה בצאת הכוכבים, לדעת המשנה ברורה יש להקדים להדליק קצת קודם צאת הכוכבים, שאז עדיין לא הגיע זמן ערבית [ואין קפידא במה שמקדים קצת את הזמן קודם צאת הכוכבים אם לא מקדים הרבה], ויש הנוהגים להמתין לצאת הכוכבים, ולהתפלל ערבית ואח"כ להדליק נרות, וגם לדעת המשנה ברורה שיש להדליק לפני צה"כ, אם לא הדליק והגיע הצאת הכוכבים, צריך להתפלל ערבית תחילה שהוא תדיר.

יב. כתב המשנה ברורה שגם אותם הנוהגים להדליק לאחר ערבית, יש להכין את הנרות קודם התפילה שיהיה מוכן להדליק תיכף לאחר ערבית, כדי שלא יעבור זמן ההדלקה שמדינא דגמ' הוא חצי שעה לאחר זמן ההדלקה.

יג. אם מתכוין להתפלל ערבית במנין מאוחר, יכול אף לכתחילה להדליק את הנרות לפני תפילת ערבית, כיון שאין בזה דין "תדיר קודם" כיון שאין התדיר עתה לפנינו.

כמות השמן

יד. צריך שיהיה בנר שמן בשיעור שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, ואף הנוהגים להדליק בשקיעת

איסור אכילה ומלאכה לפני הדלקת הנרות

א. חצי שעה קודם זמן ההדלקה אסור לאכול ולעשות מלאכה, אמנם אם התחיל לפני החצי שעה, אין צריך להפסיק חצי שעה קודם, אך כשמגיע זמן ההדלקה, עליו להפסיק לאכול ולעשות מלאכה.

ב. אכילה האסורה היא פת ומזונות יותר משיעור כביצה, אך פחות משיעור כביצה מותר.

ג. טעימה מותרת ללא הגבלת שיעור, כגון אכילת פירות וירקות וחטיפים למיניהם שאינם ממני דגן.

ד. שתיית שאר המשקאות מותרת ללא הגבלת שיעור מלבד שתיית יין.

ה. מלאכות האסורות קודם ההדלקה הן מלאכות שאפשר לימשך בהן או לגרום טירדא, כדינים המבוארים בשו"ע או"ח סי' רלב'.

ו. יש להסתפק האם האיסורים הנ"ל שקודם ההדלקה הם רק לבעל הבית שמדליק נרות חנוכה, אבל היוצאים ידי חובה בהדלקת בעל הבית כגון אשתו ובנותיו [ובניו - למנהג הספרדים שהבנים אינם מדליקים] - אינם אסורים באכילה ומלאכה קודם ההדלקה, כיון שבפועל אינם מדליקים, או שכיון שחובת ההדלקה מוטלת גם עליהם, אף שיוצאים ידי חובה בהדלקת בעל הבית, מכל מקום אסורים באכילה ומלאכה קודם ההדלקה.

מלאכה לאחר הדלקת נרות

ז. לאחר ההדלקה מותר לעשות מלאכה, אך נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה משעה שהדליקו בבית עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים.

ח. סוגי המלאכות שנהגו הנשים שלא לעשות לאחר ההדלקה, שונה הוא מסוגי המלאכה שאסור לעשות קודם הדלקת הנרות, שדיני מלאכה שקודם ההדלקה נתבאר לעיל סעיף ה'. אך במלאכות שלאחר ההדלקה נחלקו הפוסקים האם המנהג הוא כמו במלאכות שנהגו לאסור בראש חודש והן מלאכת כיבוס ותפירה, או כמו גדרי מלאכה שנאסרו בחול המועד, ולהלכה נראה להקל ולאסור רק כיבוס ותפירה.

"שהחיינו". בשאר הימים מברך שתי ברכות, "להדליק", ו"שעשה ניסים".

כד. יש לברך את כל הברכות קודם ההדלקה, ומיד לאחר שמסיים לברך יתחיל להדליק.

כה. דבר טוב הוא לשהות ליד הנרות ולומר שירות ותשבחות ולפרסם הנס, אך אין כלל חובה לשהות ליד הנרות חצי שעה, ובפרט לאלו שמדליקים בחוץ, [ובספר מקור חיים סי' תרעב' כתב שעיקר המצווה שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה עיין שם שהאר"ך בזה, וכן בספר מנוחה וקדושה, אך כל זה לאלו שמדליקים בפנים].

כו. המדליק צריך שלא יסלק ידו מהפתילה עד שתדלק רוב הפתילה היוצאת מן השמן.

כז. לאחר שסילק ידו מהנר הראשון אומר נוסח "הנרות הללו" וכו', ויש אומרים שיש לומר "הנרות הללו" לאחר הדלקת הנר האחרון מחשש הפסק בין הברכה להדלקת כל הנרות.

החייבים בהדלקה

כח. הכל חייבים בנר חנוכה אנשים, נשים, וקטנים שהגיעו לחינוך.

כט. אשה שבעלה אינו נמצא בזמן ההדלקה בבית, יכולה להדליק בזמן ההדלקה, ובעלה יוצא בזה ידי חובה ואינו צריך להדליק כשיחזור. ולכן במקום שאין לבעל הבית אפשרות לבוא בזמן ההדלקה להדליק נרות, אשתו תדליק. אך אם יכול לבוא ולהדליק עליו להדליק בעצמו, שאמרו חכמים "תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו".

ל. אשה שנמצאת לבדה בבית חייבת בהדלקת נר חנוכה עם ברכות כמו איש.

לא. קטן שנעשה בר מצוה בחנוכה, ומנהגם להדליק בשקיעת החמה, יש להסתפק האם ידליק בשקיעה שאז הוא עדיין ספק קטן, או שימתין עד צאת הכוכבים.

מקום הנחת הנרות

לב. הנרות צריכים להיות מונחים למעלה מג' טפחים, [28.8 ס"מ, ויש אומרים 24 ס"מ] ואם הניחם למטה מג' טפחים, אף שיש שסוברים שאפילו בדיעבד לא יצא, להלכה נקטינן שבדיעבד יצא ידי חובה. וכן צריך שיהיו מונחים הנרות למטה מעשרה טפחים [שהוא 96

החמה צריך שיהיה שיעור שמן שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים, ויש מהדרין לשים שמן בשיעור של כמה שעות עד שתכלה רגל מן השוק בזמנינו.

במה מדליקים

טו. כל השמנים כשרים להדלקת נרות חנוכה, אך מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית שאורו זך וצלול, וגם שבו נעשה הנס, ואם אין לו שמן זית, ידליק בשאר שמנים, ואם אין לו שאר שמנים, ידליק בנרות פראפין [הנרות הנהוגים בזמנינו], ואם אין לו ידליק בנרות שעווה.

טז. רבים סוברים שאין להדליק בשמן הקדוש בקדושת שביעית.

יז. כל הפתילות כשרות להדלקה, ומצוה מן המובחר להדליק בפתילות העשויות מצמר גפן, או מחוטי פשתן.

יח. פתיל צף המצופה בשעווה המונח בשמן, אין לומר שנחשב שמדליק בשעווה שהוא פחות מהודר משמן, כיון שהציפוי שעווה מתכלה מיד בהדלקה נחשב שמדליק בשמן. [ויש המהדרים משום כן להכינו ולהדליקו מבעוד יום לזמן קצר כדי שתכלה השעווה, כדי שההדלקה בזמנה תהיה מיד בשמן].

יט. אין צורך להחליף את הפתילות בכל לילה, כיון שהן טובות יותר להדלקה כשהן ישנות. ויש נוהגים להחליפן משום שבכל לילה היה הנס מתחדש, ועוד זכר למקדש שהיו מחדשין אותו בכל לילה.

סדר ההדלקה

כ. קודם שידליק יקבץ את בני ביתו לפרסם הנס, וישמעו כולם את הברכות ויראו את ההדלקה.

כא. מעיקר הדין אין חובה ליטול ידיים קודם שמדליקים נר חנוכה, אך יש אומרים שטוב ליטול ידיים קודם ההדלקה.

כב. לוקח נר בידו הימנית שבו מדליק את נרות החנוכה, ומברך.

כג. בלילה הראשון מברך שלוש ברכות, ברכה ראשונה "להדליק נר של חנוכה". ויש אומרים "שלחנוכה" בתיבה אחת. ויש אומרים "להדליק נר חנוכה". וברכה שניה "שעשה ניסים לאבותינו", וברכה שלישית

בחלון, ובשני המקומות רואים מרשות הרבים, אך בחלון רואים יותר טוב, יש להדליק בחלון.

השתמשות באור הנרות

לט. אסור להשתמש לאור הנרות בין בשבת בין בחול, בין תשמיש של חול ובין תשמיש של קדושה.

מ. תשמיש עראי של קדושה, כגון ללמוד בדרך עראי לאור הנרות אפשר שמותר [ואף שאין תאורה נוספת בחדר].

מא. מותר ללכת בחדר חשוך לאור הנרות המאיר את המקום שלא ייפול בחדר החשוך, ואינו מחויב לעצום עיניו, דאין זה נקרא תשמיש מאור הנרות.

מב. לאחר שדלק שיעור הזמן שצריך לדלוק, מותר להשתמש לאורם, ויש מחמירין בזה.

מג. נוהגים להניח נר נוסף הנקרא "שמש" כדי שאם ישתמש לאורה יהיה זה לאור השמש, [וראה להלן סעיף מו].

מד. כתב הרמ"א שאם מדליק עם השמש את הנרות, יש בכך עדיפות, והטעם שבזה מוכח שאין השמש ממנין הנרות.

מה. אף אם רבים מדליקים באותו מקום, יש להניח שמש אצל כל אחד, כיון שכל אחד יש לו להניח נרותיו במקום מיוחד, [וראה להלן סעיף מח].

מו. נוהגים להניח את השמש יותר ארוך או יותר גבוה משאר הנרות, שאם ישתמש יהא התשמיש לאור השמש.

מז. אף שמוסיפים שמש, מכל מקום אין להשתמש לאור הנרות והשמש, וכל הטעם שמוסיפים שמש, הוא רק כדי שאם ישתמש בטעות, או שישתמש לאור השמש בלבד באופן שיקח אותו בפני עצמו.

מח. אם יש נר על השולחן מותר להשתמש לאורו לכתחילה, וכן אם יש תאורה מותר להשתמש בה, כיון שבאופנים אלו אינו משתמש לאור הנרות.

מט. כשיש תאורה במקום שהדליקו נרות, מעיקר הדין אין צריך להוסיף שמש, וכן אם יש כמה אנשים שמניחים נרותיהם סמוכים אין צריך שמש [וראה לעיל סעיף מה], וכן כשמדליק על הפתח מבחוץ, באופן שאין משתמש לאורן כלל, אין צריך להוסיף שמש, אך המנהג בכל אופנים אלו להוסיף שמש.

ס"מ, ויש אומרים 80 ס"מ] ואם הניחם למעלה מעשרה טפחים עד עשרים אמה יצא.

לג. הניח את הנרות למעלה מעשרים אמה לא יצא. ועשרים אמה אלו נמדדים מקרקע הרחוב [רשות הרבים] לא יצא ידי חובה. [שיעור עשרים אמה הוא 11.54 מטר ויש אומרים 9.6 מטר]. ואם הדליק למעלה מעשרים אמה והניח סביב הנרות מנורות דולקים ונכבים [כמו מה שיש שמקשטים את הסוכה], באופן שהמנורות מושכות את עיני העוברים ברשות הרבים להביט לגובה למעלה מעשרים אמה, יש להסתפק האם יצא ידי חובה, [כדין קורה המצוירת דמועיל בעירוב אף שהניח את הקורה למעלה מעשרים אמה, כיון דמושך את עיני העוברים במבוי].

לד. ויש להסתפק בכל השיעורים הנ"ל בגובה הנרות הם ממקום השלהבת או מהנרות או מהמנורה. ונחלקו בזה הפוסקים, ולמעשה נקטינן לעיקר, דהשיעור הוא ממקום השלהבת.

לה. כתבו האחרונים שבנוסח "הנרות הללו" יש ל"ו תיבות, חוץ מתיבות "הנרות הללו" שמזכירים שתי פעמים, ולפי זה הנוסח הוא כדלהלן [ולא כהנוסח הנדפס בסידורים]: "הנרות הללו אנו מדליקין על התשועות ועל הנסים ועל הנפלאות, שעשית לאבותינו על ידי כהניך הקדושים, וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קדש, ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על נפלאותיך ועל נסרך ועל ישועתך".

לו. אם יש לו אפשרות להניח את הנרות בשני מקומות, ומקום אחד הוא למטה מג' טפחים ומקום אחד הוא למעלה מעשרה טפחים, יניח את הנרות היכן שיהא יותר פרסום הנס, ואם המקומות שווים אז יניח במקום שהוא למעלה מעשרה טפחים, דבזה לכו"ע יצא, [ובלמטה מג' טפחים אף שלהלכה יצא, אך יש מחמירין בזה וכפי שנתבאר לעיל בסעיף לב].

לז. אם יש שני מקומות שיכול להניח את הנרות, ומקום אחד בתוך גובה עשרה טפחים באופן שיהא פחות פרסומי ניסא לבני רשות הרבים, ומקום שני בגובה יותר מעשרה אך יהא בו יותר פרסומי ניסא, יש להניחו למעלה מעשרה, כיון שעיקר המצוה הוא פרסום הנס.

לח. אם יש שני מקומות שיכול להניח את הנרות, ומקום אחד בפתח שיש שם מזוזה ועל ידי זה מתקיים הדין שמזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל, ומקום שני

סדר הדלקת הנרות

בסדר ההדלקה יש שלש שיטות, ונפרט שתיים מהן:

שיטת השולחן ערוך והדרכי משה והאר"י ז"ל [והוא המנהג הנפוץ], שבלילה הראשון מניחים את הנר בצד ימין (בין אם מניח את החנוכיה מימין הפתח ובין משמאלו, איור 1-2, ולכתחילה יש להניח משמאל כדי שהמזוזה תהיה

ביום הראשון מניח את הנר בצד ימין

(2)

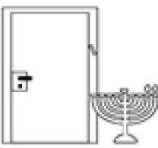
(1)

מימין אלא אם כשיניח מימין יהיה יותר פרסומי ניסא), ובליל שני כשיסיף נר אחד סמוך לו, יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי, וממנו פונה לנר שלידו כדי לפנות לצד ימין (איור 3-4 כשהחנוכיה מונחת מימין הפתח, איור 5-6 כשהחנוכיה מונחת משמאל הפתח), וזהו משום מה דמצינו בגמ' ביומא (דף טו' ע"ב) "כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין". וכן בליל ג' כשיסיף עוד נר נוסף סמוך לשני הנרות הראשונים, יברך וידליק את הנר הנוסף היותר שמאלי. ולאחר מכן ממשיך להדליק את הנר הסמוך לו לצד ימין, כדי שיפנה לצד ימין, וכן בכל לילה מברך על הנר נוסף, שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס, עיי"ש. ומקור דין השו"ע הוא מהמהרי"ק].

בשאר הימים מדליק את הנר השמאלי וממנו פונה לימין

(4)

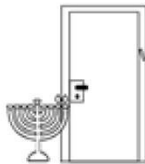

(3)

בשאר הימים מדליק את הנר השמאלי וממנו פונה לימין

(6)

(5)

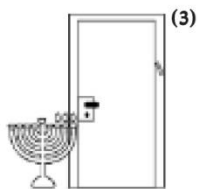
ומהיום השני והלאה צריך בשעת הברכה לעמוד מול הנר הנוסף, שבו מתחיל להדליק היום, ולא יעמוד מול שאר הנרות כדי שלא יהא משום "אין מעבירין על המצוות". ואין חילוק אם מדליק בימין הפתח או בשמאל הפתח, או בחלון, או שמדליק בחלל הפתח, בכל האופנים מתחיל ביום הראשון מהנר היותר ימני, ובשאר ימים מתחיל בנר הנוסף היותר שמאלי, וממשיך להדליק שאר הנרות לצד ימין.

כתב המ"ב [סי' תרע"ו ס"ק ט'] 'ומה טוב ונכון אם יכול לסדר כולם בתוך חלל הפתח שיהא כולם שווים בטפח הסמוך לפתח' (כמו באיור מימין).

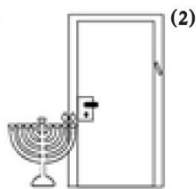

שיטה שניה היא שיטת הגר"א, שחלק על השולחן ערוך בשני דברים [א]. המדליק בפתח צריך תמיד להתחיל בנר הסמוך לפתח משום שהמצווה היא להדליק בטפח הסמוך לפתח, ואף באופן שעל ידי זה

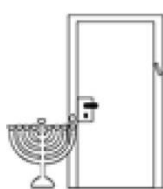
מתחיל להדליק בנר הסמוך לפתח מימין לשמאל

(3)

(2)

(1)

יצטרך להדליק מימין לשמאל, ולא יוכל לקיים "כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין", מכל מקום טפח הסמוך לפתח עדיף. [ב]. סבר הגר"א שיש להסמיך את הברכה לנר שהדליק ביום הראשון שהוא הנר המחוייב מעיקר הדין, ואח"כ להוסיף עוד נרות שזהו "מהדרין מן המהדרין", אבל אין להדליק קודם את הנר שמוסיף שהוא משום "מהדרין מן המהדרין".

מתחיל להדליק בנר הסמוך לפתח משמאל לימין

(5)

(4)

לכן לדעת הגר"א אם מדליק בשמאל הפתח מדליק ביום הראשון בנר היותר ימני שהוא ימין לפתח (איור 1-3), ובשאר הימים מתחיל מנר הימני שסמוך לפתח וממשיך להדליק את הנר הנוסף לשמאלו, ונמצא מדליק מימין לשמאל.

ואם מדליק בימין הפתח או בחלל הפתח או בחלון, אזי ביום הראשון מדליק בקצה השמאלי של המנורה הסמוך לפתח (איור 4-5), וממנו מתחיל כל הימים ומדליק והולך משמאל לימין.

סיכום הדברים: לדעת השולחן ערוך, מה שאמרו בגמ' "כל פניות שאתה פונה לא יהיו אלא דרך ימין" עדיף יותר מההלכה של "טפח הסמוך לפתח", לכן תמיד מדליקים בנר הנוסף היותר שמאלי וממנו פונים לצד ימין. ואילו לדעת הגר"א ההלכה של "טפח הסמוך לפתח" עדיף יותר, ולכן תמיד מתחיל מהטפח הסמוך לפתח. ועוד סבר הגר"א, דבכל הימים יש להתחיל מהנר הראשון שהדליקו ביום הראשון, משום שהוא הנר שחייב מעיקר הדין ושאר הנרות הם משום "מהדרין מן המהדרין".

להלכה כל אחד יעשה כמנהגו. ובכל אופן שיעשה קיים את המצווה לכולי עלמא. וכל מחלוקת הפוסקים באופן ההדלקה הוא רק כיצד ובאיזה מקום יותר נכון לכתחילה להתחיל ממנו. המנהג הנפוץ הוא כשיטה הראשונה של השולחן ערוך.

הדלקת נרות לבחורי ישיבה הלכה למעשה

(ע"פ המבואר בסי' תרע"ז, ונתבאר בהרחבה לקמן בבירורי הלכה בדין אכסנאי)

- א. בחור ישיבה שמתכוון אחרי הדלקת נרות ללכת לבית הוריו ידליק בישיבה מכיון שהיה עד עכשיו בישיבה, ונראה ששוב אינו צריך להדליק בבית הוריו [ואף שבליילה לא ישן בישיבה כיון שעכשיו בשעת ההדלקה הישיבה היא ביתו].
- ב. בחור ישיבה שאוכל וישן בישיבה במשך כל ימי חנוכה והולך או נוסע לביתו ונשאר שם עד הערב ואח"כ חוזר לישיבה נראה שיכול להדליק בביתו [ועדיף שיאכל שם סעודה], או ע"י שליח בישיבה¹. טעם הדבר, כיון שבחור ישיבה אף שביתו העיקרי הוא הישיבה, מ"מ גם בית הוריו כשנמצא שם הוא ביתו, ויכול להדליק שם אף שאינו ישן שם בלילה.
- ג. בחור ישיבה שהולך למסיבה וכדו' אצל קרובי משפחה [לא ההורים] ואח"כ חוזר לישיבה, ימנה שליח להדליק בישיבה, אבל אינו יכול להדליק שם כדין אכסנאי כיון שהוא מקום ארעי [אבל אם המסיבה בבית ההורים יכול להדליק שם וכו' ל].
- ד. בחור שאוכל בישיבה וישן בבית הוריו ידליק בבית הוריו [ואף שמקום אכילה עיקר] ואולם עדיף שגם יאכל שם.
- ה. בחור ישיבה שישן בבית הוריו בעירו ויש לו חדר בישיבה כיון שלכתחילה יש להדליק במקום האכילה - יאכל סעודה בחדרו בישיבה וידליק שם או שיאכל סעודה בבית הוריו וידליק שם.
- ו. בחור ישיבה מבני ספרד שלומד בישיבה וחוזר בערב לישון בבית הוריו יוצא ידי חובתו בהדלקת הוריו.
- ז. בחור ישיבה מבני ספרד שלומד בישיבה וחוזר לביתו פעם בכמה שבועות, ידליק בישיבה, ולענין ברכה יש לחוש לא לברך, ואם אפשר ישמע הברכות מאחר, או ישמע את הברכות בהדלקת בית הכנסת. אמנם אם חוזר לביתו בחנוכה, אף אם חוזר ליום אחד, באותו יום יוצא ידי חובה בהדלקת אביו, וא"צ להשתתף עם אביו בפרוטה.
- ח. אופנים שבחור ישיבה ספרדי מדליק בישיבה עם ברכה - אם מדליק לפני הוריו ויכול לברך בעצמו. וכן אם הוריו לא מדליקים בביתם הקבוע אלא במקום אחר.
- ט. בחור ספרדי שמתארח יום אחד אצל קרוביו ישתתף בפרוטה עם המארח.
- י. בחור אשכנזי שמתארח יום אחד אצל קרוביו אף שמעיקר הדין די שישתתף בפרוטה עם המארח, נכון יותר שידליק נר בעצמו [מ"ב סי' תרע"ז ס"ק ג' ושעה"צ י', יט'].
יא. בחורה המתארכת אצל אחרים צריכה להשתתף בפרוטה עם בעל הבית.

1 הערה כללית לכל הנכתב בסעיפים הבאים - מי שיש לו אפשרות להדליק ע"י שליח בזמן, אפשרות זו עדיפה מהדלקה בפלג המנחה בעצמו, וצריך לעשות כל מאמץ להשיג שליח שידליק, וכן הדלקה בלילה עד זמן עלוה"ש עדיפה על הדלקה בעצמו בפלג המנחה, כך שהדלקה בפלג המנחה היא בעדיפות אחרונה (אמנם אם ממתין עם ההדלקה לשעת לילה מאוחרת יהיה אסור לאכול עד שידליק, ואם הולך למסיבה וכו' ג' שצריך לאכול, ידליק כבר מפלג המנחה).

יב. האם אפשר לסמוך על השתתפות של כל הבחורים יחד בהדלקה אחת – לבני ספרד מעיקר הדין די בהשתתפות, ויש סוברים שאף אין הידור להדליק לבד (כנה"ג ס' תרע"ז), אך למעשה יש הידור שכל אחד ידליק בעצמו גם בגלל שיטות הסוברים שלא מהני שיתוף רק באורח ובעל הבית (הה"מ פרק ד' מהל' חנוכה הל' ד' ופר"ח ס' תרע"ז ס"ק א'), וגם שיש הסוברים שיש דין הידור להדליק לבד ולא לסמוך על שיתוף (טור תרע"ז בשם הרב שר שלום וריטב"א שבת כג') אך כיון שכל דין זה שבחורי ישיבה ספרדים צריכים להדליק אינו ברור כל כך לכן אפשר לסמוך על שיתוף.

יג. חתן המתחתן בימי החנוכה, אם החופה לאחר השקיעה ידליק בבית הוריו², ואם החופה לפני השקיעה, נראה³ שימנה שליח שידליק בבית בו יגור/ישן בלילה שלאחר החתונה.

האם יש דין 'לכם' בשמן

בחור ישיבה המדליק אין צריך לעשות קנין בשמן שיהיה שלו, ואף שבראשונים (רמב"ן, ריטב"א, ר"ן, רבינו דוד, מאירי בפסחים ז') מבואר שצריך שהשמן יהיה שלו להלכה מבואר במ"ב ס' תרע"ג ס"ק ב' שא"צ שהשמן יהיה של המדליק וצ"ל שרק בשליח שמדליק צריך שזה יהיה משמן של המשלח, אבל אם אדם מדליק בעצמו א"צ שהשמן יהיה שלו.

הדלקת נרות למתארח אצל אחרים

- א. אדם שמתארח בשבת בבית הוריו יש בידו שתי אפשרויות: או להדליק בבית הוריו [ולבני ספרד ישתתף בפרוטה] או שימנה שליח להדליק בביתו. [אם מדליק בבית הוריו א"צ להדליק בביתו משום חשד כי בזמנינו אין לחוש לכך].
- ב. אדם שאוכל סעודת ליל שבת אצל ההורים וחוזר לביתו לישון, ידליק נרות חנוכה בביתו [ואף אם אוכל בשבת בבוקר אצל אחרים], ונרות שבת – לכתחילה ידליק במקום שבו אוכל את סעודת ליל שבת, אך אם לא יספיק להגיע לשם קודם השבת – ידליק נרות שבת בביתו ויכבה את האור ויסגור את התריסים להחשיך את הבית קודם שמדליק, ועדיף שכשחוזר לביתו אחר הסעודה יאכל לאור הנרות.
- ג. אדם שאוכל שלש סעודות בשבת בבית הוריו ולן בביתו, לכתחילה יש לאכול סעודה אחת מסעודות השבת בביתו ולהדליק שם, אך אם אינו יכול להדליק שם בעצמו או על ידי שליח – ידליק בבית הוריו.
- ד. המתארח בשבת אצל הוריו וישן בבית אחר [לא בביתו הקבוע] ידליק בבית הוריו. ואם הדליק במקום שישן בו – יצא ידי חובה. ויכול גם להדליק בביתו הקבוע או למנות שליח שידליק בביתו.
- ה. הדלקת נרות במוצ"ש למי שמתארח ולן בבית הוריו בשבת – אם הוריו מתגוררים בעירו, לכתחילה ילך כבר בשבת להתפלל ערבית סמוך לביתו, ובזמן ידליק בביתו [ואשתו וילדיו ישמעו את הברכות מהוריו]. ובמקרה שהוריו אינם גרים בעירו כיוון שעד שיחזור לביתו יתכן שיעבור זמן ההדלקה לכתחילה, יעשה שליח להדליק בביתו בזמן, ואם אינו יכול לעשות שליח ישהה שם בצאת השבת ויאכל מלווה מלכה וידליק שם.
- ו. אדם שביום חול נמצא מחוץ לביתו בעירו בסעודת חנוכה, וחוזר לביתו לישון – אם אינו יכול בעצמו להדליק – יעשה שליח להדליק בביתו בזמן, ואם אין לו שליח ידליק [בברכה] כשהוא חוזר עד עלות השחר, ונראה שאינו יכול להדליק במקום שנמצא, ואף כשמשפחתו עמו.
- ז. אדם שנסע אל מחוץ לעיר בימי החנוכה באמצע השבוע וישן שם, ידליק שם או [באופן שהוא נמצא שם ימים בודדים] ימנה שליח שידליק עבורו בביתו.

2 ונראה שאינו יכול לעשות שליח להדליק בבית הוריו כיון שכבר יצא מבית הוריו נחשב שאינו גר שם ואינו יכול להדליק שם

3 ונראה שאף באופן שעדיין לא היה שם עוד כיון שהדירה מוכנה בשבילו זהו מקום דירתו, ויכול למנות שליח להדליק שם, ואם אינו יכול לעשות שליח ידליק כשחוזר לביתו עד עלות"ש, ויעמיד שומר שיזכיר לו להדליק.

ח. אדם שהדליק בביתו בימות החול ורוצה לצאת תיכף אחר ההדלקה לבית הוריו או לבית הארחה וכדו' – די בהדלקה שהדליק בביתו [ואם מדליק בחוץ אף אין צריך לשהות לאחר ההדלקה בבית], וא"צ להדליק שנית כאשר מגיע למקומו החדש.

ט. מי שהולך לבית הארחה בחנוכה לימים בודדים בשבת או בחול ידליק שם או יעשה שליח להדליק בביתו, ואם הסתיים זמן השהיה שם מיד לאחר תחילת זמן הדלקת נרות וצריך לעזוב את המקום, וכן במוצ"ש שצריך לעזוב מיד לאחר צאת השבת, יעשה שליח להדליק בביתו, ובדיעבד ידליק כשחוזר לביתו עד עלוה"ש. אבל אם יש לו זכות לשהות עד לאחר סיום זמן ההדלקה יכול להדליק שם ובדיעבד ידליק כשחוזר לביתו עד עלוה"ש.

י. בעל שאשתו מאושפזת בבית חולים, אינה צריכה להדליק אם הבעל מדליק בביתם, אבל אם הבעל מדליק אצל הוריו וכדו', האשה צריכה גם כן להדליק בבית החולים כיון שרק הדלקה של הבעל בביתם פוטרת את האשה (וה"ה במקרה הפוך שהבעל מאושפז והאשה בבית).
אם האשה המאושפזת רוצה להדליק נרות לבד אף שהבעל מדליק בביתם, אם היא מבני אשכנז יכולה להדליק לפני הבעל ואז שניהם מדליקים בברכה.

ברכות ההדלקה כשמדליק על ידי שליח

כשמדליקים ע"י שליח, השליח מברך בביתו ועל סמך אותה ברכה הוא מדליק בבית המשלח כי הכלל הוא שבנרות חנוכה השליח מברך רק אם מדליק בנוכחותו של המשלח, אבל אם המשלח אינו שם יברך השליח על ההדלקה שלו בביתו וידליק אצל המשלח על סמך אותה ברכה. יש להזהר שלא להפסיק בדיבור בין ההדלקות.

חלק בירורי הלכה

בענין סוף זמן הדלקת נר חנוכה

ובענין מי שאינו נמצא בביתו בזמן ההדלקה, והמתנה לאשתו שאינה נמצאת בזמן ההדלקה

א. שנינו בגמ' במסכת שבת [דף כא ע"ב] "כבתה אין זקוק לה". וביאור הדברים, דאם כבה נר חנוכה סמוך להדלקתה אין זקוק להדליקו שוב. ומקשה הגמ' סתירה לדין זה, שהרי שנינו "מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק", והבינה הגמ' שכיון שזמן הדלקתה עד שתכלה רגל מן השוק, צריך שהנרות ידלקו עד אותו זמן, ואם כבתה בין שקיעת החמה לזמן שתכלה רגל מן השוק צריך לחזור ולהדליק, והוא סותר למה שאמרה הברייתא דאם כבה אין זקוק לה.

דחתה הגמ' ליישב את הסתירה, שמה שאמרו חז"ל מתי מסתיים זמן ההדלקה אין הכוונה שאם כבתה באותו זמן צריך לחזור ולהדליקה, אלא "דאי לא אדליק מדליק", כלומר, שאם לא הדליק מיד בזמן ההדלקה, עדיין יכול להדליק בברכה עד זמן שתכלה רגל מן השוק [שהוא זמן חצי שעה לאחר תחילת זמן ההדלקה]. ועוד ביארה הגמ' באופן נוסף, "אי נמי, לשיעורה", כלומר דמה שאמרו חז"ל מתי מסתיים זמן ההדלקה, הוא בכדי ללמד שצריך לשים שמן בשיעור שידלק משקיעת החמה עד שתכלה רגל מן השוק, אבל אם כבתה אין זקוק לה.

ומבואר בגמ' שיש שני ביאורים מה לימדו חז"ל כשאמרו מתי מסתיים זמן ההדלקה - [א] "דאי לא אדליק מדליק". [ב] "אי נמי לשיעורה".

ונחלקו הראשונים האם שני הביאורים בגמ' נחלקו בסוף זמן הדלקת נרות חנוכה וכדלהלן:

ב. **שיטת תוס'** (ד"ה דאי לא) כתבו, לפי הביאור הראשון "דאי לא אדליק מדליק", נמצא שיש שיעור זמן שרק בו ניתן להדליק ולקיים מצות נר חנוכה, ואחרי שכלתה רגל מן השוק, עבר הזמן שניתן בו לקיים את המצוה, ואין מה להדליק.

ג. והוסיפו תוס' וזה לשונם: "ואומר הר"י פורת דיש להיזהר ולהדליק בלילה מיד, שלא יאחר יותר מדי, ומ"מ אם יאחר ידליק מספק דהא משני שינוי אחרונא", עד כאן לשונם. וביאור הדברים, דלפי הביאור השני של הגמ' דמה שאמרו חכמים מתי מסתיים זמן הדלקת הנרות הוא "לשיעורה", כלומר שצריך לשים כמות שמן בשיעור שיוכל הנר לדלוך במשך זמן שבין שקיעת החמה לתכלה רגל מן השוק, אבל לא באו חכמים לומר שרק זהו הזמן של ההדלקה בלבד, אלא הזמן שבו ניתן להדליק הוא "כל הלילה", וכיון שלפי ביאור זה ניתן להדליק כל הלילה, יש להדליקו כל הלילה מחמת הספק שמא עדיין הוא זמן ההדלקה [וכפי שביארו תוס' לפי הביאור השני של הגמ'].

ד. נמצא ששיטת התוס' ששני הלשונות בגמ' נחלקו, האם זמן ההדלקה הוא רק בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים ואחר זמן זה אינו יכול לקיים מצות נר חנוכה. או שזמן הדלקת נר חנוכה הוא "כל הלילה", אלא שקבעו חכמים שיש לשים כמות של שמן שיוכל לדלוך במשך זמן שהוא משקיעת החמה עד צאת הכוכבים. ולכן כתבו התוס' דאף לאחר צאת הכוכבים עד עלות השחר יש להדליק מספק.

ה. **שיטת הרמב"ם** (הלכות חנוכה פ"ד ה"ה) כתב וזה לשונו, "אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם שקיעתה, לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר. עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק" וכו', עד כאן לשונו.

ומבואר ששיטת הרמב"ם, ששני הביאורים בגמ' לא חולקים זה על זה, ושניהם אמת, וכל הנידון הוא לאיזה משני הדינים הנכונים הללו התכוונה הברייתא, לכן פסק הרמב"ם את שני הדינים, גם את הלשון "דאי לא אדליק מדליק", דהיינו שאפשר להדליק עד צאת הכוכבים, ואחרי זה כבר אי אפשר להדליק, וגם את הלשון "אי נמי לשיעורה" שצריך לשים כמות שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

נמצא דנחלקו תוס' והרמב"ם האם שני הביאורים בגמ' חולקים בסוף זמן הדלקת נר חנוכה, תוס' סוברים ששני הביאורים בגמ' חולקים, ולכן פוסקים שצריך להחמיר כשתי הלשונות, ולכתחילה יש להדליק בשקיעה, עד צאת הכוכבים, אך אם עבר צאת הכוכבים גם צריך להדליק כל הלילה, כיון שלפי הלשון השני בגמ' זמן ההדלקה כל הלילה. והרמב"ם סובר ששני הביאורים בגמ' לא חולקים, ושניהם נכונים, ולכן אחרי צאת הכוכבים אי אפשר להדליק ולקיים מצות נר חנוכה.

ו. **שיטת הרשב"א** שיטה שלישית היא שיטת הרשב"א (במסכת שבת שם), שכתב וזה לשונו: "דהא דקתני עד שתכלה רגל מן השוק, ופרישנא דאי לא אדליק מדליק, לאו למימרא דאי לא אדליק בתוך שיעור זה אינו מדליק, דהא תנן [מגילה כ' ע"ב] כל שמצוותה בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה מצוה כתקנה דליכא פרסומי ניסא כולי האי, ומיהו אי לא אדליק מדליק, ולא הפסיד אלא כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי", עכ"ל.

ז. והיינו ששיטת הרשב"א היא שיטה מחודשת שאף לפי הביאור הראשון בגמ' "דאי לא אדליק מדליק", יכול להדליק "כל הלילה", ומה שאמרו שמצוותה עד שתכלה רגל מן השוק, הכוונה שאז נעשית המצוה "כתיקונה", ואחר זמן זה אף שנעשית המצוה שלא כתיקונה, מכל מקום יש בזה קיום מצווה, ולפיכך יש להדליק בברכה "כל הלילה".

ח. וביאורו של הרשב"א אינו כפי שסברו תוס' ולא כמו שסבר הרמב"ם, דלשיטת תוס' והרמב"ם לפי הביאור הראשון בגמ' "דאי לא אדליק מדליק", סוף זמן הדלקת נר חנוכה הוא כשתכלה רגל מן השוק, ולאחר זמן זה כבר לא ניתן להדליק ולקיים את המצוה. אלא דנחלקו תוס' והרמב"ם רק לפי הביאור השני בגמ' "אי נמי לשיעורה" האם שייכת הדלקה אחר שתכלה רגל מן השוק, אבל לפי הביאור הראשון של הגמ', סברו תוס' והרמב"ם בדעה אחת, שסוף זמן ההדלקה הוא בשעה שתכלה רגל מן השוק. והרשב"א סבר שאף לפי ביאור הראשון בגמ', יכול לקיים את המצוה כל הלילה.

ט. **שיטת הריטב"א** שיטה רביעית היא שיטת הריטב"א (במסכת שבת שם), הסובר דלפי הביאור הראשון "דאי לא אדליק מדליק" שמשמע שלאחר שכלתה רגל מן השוק כבר לא ניתן לקיים את המצוה, כל זאת הוא לענין להדליק בחוץ בפתח החצר הפונה לרשות הרבים, שמכיוון דלא יכול לעשות היכר לבני רשות הרבים לאחר שכלתה רגל מן השוק, כבר אינו יכול לקיים את המצוה לאחר זמן שכלתה רגל מן השוק, אבל אף לאחר זמן

שכלתה רגל מן השוק יש להדליק בפנים, דאמננס אינו יכול להדליק בחוץ, אך אינו פטור מלעשות היכר לו ולבני ביתו בפנים, והדלקה זו אפשר לקיימה "כל הלילה" [וראה להלן אות יח' ואילך].

וזה לשון הריטב"א: "דאנן שמדליקין בפנים ואין היכר אלא לבני הבית יכול להדליק כל הלילה, ועד עמוד השחר, ולפי זה יש לפרש, דאי לא אדליק מדליק בחוץ עד ההיא שעתא, אבל בתר הכי אינו מדליק אלא בפנים, דלדידהו נמי וודאי משום דלא מצי למיעבד היכרא לרשות הרבים, לא נפטר מלעשות היכרא לו ולבני ביתו, דהא לקמן אמרינן דבשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו", עד כאן לשונו.

סיכום שיטות הראשונים

י. עולה מן האמור ארבע שיטות בראשונים בסוף זמן הדלקת נר חנוכה [א]. שיטת תוס' דלפי הביאור הראשון בגמ', סוף זמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק, ולפי הביאור השני בגמ' זמן ההדלקה הוא כל הלילה. [ב]. שיטת הרמב"ם דאף לפי ביאור השני שבגמ' שסוף זמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק. [ג]. שיטת הרשב"א דאף לפי ביאור הראשון בגמ', זמן ההדלקה הוא כל הלילה, אלא דהדלקה כתיקונה הוא עד שתכלה רגל מן השוק. [ד]. שיטת הריטב"א, דלפי הביאור הראשון בגמ' סוף זמן הדלקת נר חנוכה הוא עד שתכלה רגל מן השוק, אלא דכל זה לענין הדלקה בחוץ לבני רשות הרבים, אולם יש אף לאחר זמן זה יש להדליק בפנים בביתו לבני ביתו, וזמן ההדלקה בפנים בביתו הוא כל הלילה.

לאחר שכלתה רגל מן השוק האם מדליק בפנים או בחוץ

יא. והנה בריטב"א הנ"ל [אות ט'] מבואר שלאחר שכלתה רגל מן השוק מדליק בפנים לבני ביתו. ולכאורה מזה נראה ברור שאם מדליק לפרסם לבני ביתו עליו להדליק בפנים ולא בחוץ, ולפי זה אפשר לפשוט ספקנו להלן [אות כ'] בדברי בעל העיטור, אך גם זה אינו מוכרע דיש לפרש שכוונת הריטב"א שאין צורך וטעם להדליק בחוץ לאחר שכלתה רגל מן השוק, ואין כוונתו לומר שאם למעשה הדליק בחוץ לא יצא עניין זה של הדלקה לו ולבני ביתו.

יב. ואפשר לומר דאף לאחר שכבר כלתה רגל מן השוק עדיף להדליק בחוץ, משום שבזה מקיים פרסומי ניסא לדעת הרשב"א הנ"ל [אות ו'], אלא שלאחר הזמן אין זה מצוה כתיקונה ואין פרסומי ניסא כולי האי. וכן לדעת הריטב"א נראה דלאחר זמן שתכלה רגל מן השוק, אינו גורע בהדלקה בחוץ יותר מהדלקת בפנים, [רק שלדעתו אין צורך וטעם להדלקה בחוץ וכמו שביארנו לעיל אות ט'], ואילו לשיטת הרשב"א אף לאחר שתכלה רגל מן השוק יש עדיפות בהדלקה בחוץ, משום שיש פרסומי ניסא בהדלקה בחוץ גם לאחר זמן שתכלה רגל מן השוק, [ונחלקו הרשב"א והריטב"א בגדר הפרסומי ניסא של בני רשות הרבים לאחר שכלתה רגל מן השוק, דלדעת הריטב"א אינו נחשב כלום, ולדעת הרשב"א נחשב למצוה], ולדעת התוס' והרא"ש שפ"ל הלשון הא' בגמ' דאי אפשר להדליק לאחר צאת הכוכבים, זהו דווקא בזמנם שהיו מדליקים בחוץ, לפני שהיתה הסכנה, אבל לאחר שהיה זמן הסכנה שהדליקו בפנים מבואר בבעל העיטור שדין זה נשאר אף בזמננו.

יג. ועוד נראה שאף לאחר שכלתה רגל מן השוק יש עניין להדליק בחוץ לפי המבואר בריטב"א (בשבת כא ע"ב) שכלתה רגל מן השוק הוא כל מקום לפי מה שהוא, וזה לשון הריטב"א: "ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנניות המוכרות שמן וכיו"ב פתוחות" עד כאן לשונו. ובפסקי ריא"ז [הובא בשלטי גיבורים על הרי"ף דף ט ע"א מדפי הרי"ף אות ד'] כתב וזה לשונו: "וכמה שיעור מצוותה משתשקע החמה ועד שתכלה רגל מן השוק, ולא עד שתכלה רגל היחידים אלא רגל הרבים, וכגון מוכרי העצים והחנוונים וכיו"ב שדרכם לאחר בשוק אחר חשיכה", עד כאן לשונו.

ומבואר בדבריהם שכל זמן שעדיין לא כלתה רגל מן השוק במציאות, יש עדיין חיוב הדלקה, ולפי זה בזמנינו אף בשעות מאוחרות עדיין לא כלתה רגל מן השוק, דרגל "היחידים" יש מקומות שלא כלה כל הלילה, וגם אם צריך שלא תכלה רגל "הרבים" נראה דעד שעה 11-12 בלילה עדיין לא כלתה רגל "הרבים" מן השוק, ויש אומרים עד שעה 10 בלילה שעד אז יש עדיין חנניות פתוחות.

הכרעת הטור ושולחן ערוך בהדלקה לאחר שכלתה רגל מן השוק

יד. כתב הטור (סי' תרע"ב) וזה לשונו: "ומכל מקום עדיין זמנה כל הלילה ודלא כהרמב"ם ז"ל...". עיי"ש, וכן בשולחן ערוך (שם סע' א') כתב וזה לשונו: "ומיהו הני מילי לכתחילה, אבל עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה", וכו' עיי"ש.

טו. ולא נתבאר להדיא בטור ובשולחן ערוך אם מדליק במשך הלילה בברכה או בלא ברכה. ובפשוטו מסתימת השו"ע משמע שמדליק בברכה. והנה לפי מה שנתבאר לעיל [אות ב'] שיטת תוס', שההדלקה לאחר שכלתה רגל מן השוק היא מספק, וזה תלוי בשני הביאורים בגמ', אם כן יש לומר דאף שצריך להדליק כל הלילה, אבל מספק לא יברך. אמנם מסתימת השולחן ערוך משמע שמברך, ואם כן נמצא דהוא דלא כתוס'. וכן העיר המגן אברהם (שם ס"ק ו'), שמסתימת השולחן ערוך משמע שמברך, והרי בבית יוסף מביא דברי התוס' שהוא ספיקא דדינא.

טז. ובפרי מגדים (שם באשל אברהם סק"ו) כתב שהוא ספק ספיקא. ספק האם כביאור השני בגמ' שהובא לעיל [אות א'] שלפי זה הזמן הוא כל הלילה וכמו שנקטו תוס' שהובא לעיל [אות ב'], ואף לפי ביאור ראשון בגמ' שהובא לעיל [אות א'], מ"מ שמא הדין שמדליק עד כלות רגל מן השוק הוא רק למצוה בעלמא, והיינו דשמא אין הדין כתוס' [המובא לעיל אות ב'] שפרשו שלפי הלשון ש"אי לא אדליק מדליק", אז לאחר כלות הרגל מן השוק עבר זמנו, אלא כהרשב"א [המובא לעיל אות ו'] שסבר דהזמן של "עד שתכלה רגל מן השוק", הוא רק למצוה שתהיה המצוה כתיקונה, אבל לקיום מצוה אפשר להדליק ולקיימה במשך כל הלילה.

יז. והנה כל זה מיירי במדליק בחוץ, אבל אם מדליק בתוך הבית, סבר המגן אברהם שאם מדליק בזמן יכול להדליק אף לבדו, אבל אם מדליק לאחר שעבר הזמן של "עד שתכלה רגל מן השוק" ידליק בברכה רק אם יש בני בית שנעורים. אולם דעת החמד משה שמדליק בברכה כל הלילה בתוך הבית אף כשבני ביתו ישנים.

זמן ההדלקה בזמן הסכנה כשהיו מדליקים בתוך הבית

יח. כתבו תוס' (בשבת שם) וזה לשונם: "ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק, דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית, שהרי מדליקין מבפנים", עד כאן לשונו.

יט. וכ"כ הטור (סי' תרעב) בשם התוס', וזה לשונו: "והתוספות כתבו דלדידן אין צריך לדקדק בזמן שנתנו חז"ל שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין בחוץ, ולאחר זה הזמן אין עוברין ושבים, אבל אנו שמדליקין בבית ואין היכרא אלא לבני הבית, אין להקפיד על הזמן, וכתב בספר המצוות ומכל מקום נכון להדליק בעוד בני הבית נעורין. ונראה שאף לדידן צריך לדקדק בשיעור שאע"פ שמדליקין בפנים כיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכרא לעוברים ושבים", עד כאן לשון הטור.

וברשב"א (בשבת שם) כתב וזה לשונו: "ופירשו בתוספות דלא אמרו עד שתכלה רגל מן השוק אלא בדורות הללו שמדליקין בחוץ אבל עכשיו שמדליקין בבית מבפנים כל שעה ושעה זימניה הוא דהא איכא פרסומי ניסא לאותם העומדים בבית, ומיהו לכתחלה מצוה להקדים ולהדליק משתשקע החמה מיד דזריזין מקדימין למצוותן", וכו' עיי"ש. נמצא בדברי תוס', דבזמן הסכנה שאינו מדליק בחוץ אלא בפנים, אפשר להדליק במשך כל הלילה אף לפי הביאור הראשון הנ"ל "דאי לא אדליק מדליק", דדוקא בזמן שמדליקין בחוץ לא ניתן לקיים את המצוה לאחר זמן שתכלה רגל מן השוק, אבל בזמן הסכנה שמדליקין בפנים מדליקין במשך כל הלילה.

בשיטת בעל העיטור לענין הדלקה בפנים שלא בשעת הסכנה וסוף זמן ההדלקה לשיטתו

יט. והנה בספר העיטור (הלכות חנוכה) כתב וזה לשונו: "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, ואחר שנהגו על הסכנה נהגו, ומי שיכול להניח מבחוץ מניחה מבחוץ, ואם לאו על פתחו", עכ"ל.

ומבואר בדבריו, דבזמן הזה אף דמי שיכול להניח מבחוץ מניחה מבחוץ, מכל מקום לא פקע הדין ד"בזמן הסכנה מניחה על שולחנו ודיו" דאחר שנהגו נהגו, ולכן אף בזמן הזה שאין סכנה אם הדליק על שולחנו יצא. ונתבאר לעיל דהמדליק על שולחנו, זמן ההדלקה הוא כל הלילה, ואף שכבר כלתה רגל מן השוק.

כ. לדברי בעל העיטור, יש לעיין בזמננו בדין המדליק בחוץ, האם אפשר לו להדליק גם אחר שכלתה רגל מן השוק גם לביאור הראשון הנ"ל "דאי לא אדליק מדליק", דמצד אחד היה מקום לומר, שכל דברי הגמ' שסוף זמן הדלקת נר חנוכה הוא עד שתכלה רגל מן השוק ואם לא הדליק עד זמן זה אינו מדליק, כל זאת בימיהם שהתקנה היתה להדליק בחוץ באופן שיהיה פרסום הנס לבני רשות הרבים, וממילא בשעה ששוב אין הרבים מצויים בחוץ אין מקום להדליק, ומשום כן סוף זמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק, אך בימינו שסבר בעל העיטור שיוצא ידי חובת פרסום הנס כשמניחו על שולחנו בביתו ומפרסם הנס לבני ביתו, אם כן אף כשמדליק לאחר שכלתה רגל מן השוק, כיוון שניכר לבני הבית מקיים את המצוה.

ומאידך יש לדחות, שאף שנתחדש שיש אופן של פרסומי ניסא לבני ביתו, מכל מקום אינו יכול להדליק בחוץ בזמן שניתן לקיים פרסומי ניסא בתוך ביתו, דלכל אופן של פרסומי נימא יש לו גדרים משלו, דפרסומי ניסא בחוץ הוא לבני רשות הרבים, ופרסומי ניסא בפנים הוא לבני ביתו, וממילא בזמן שמדליק בחוץ ולא בתוך ביתו, כיון שהפרסומי ניסא הוא לבני רשות הרבים, והדבר תלוי בכך שיהיו בני רשות הרבים מצויים, זמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק, ואחר שכלתה רגל מן השוק שוב לא שייך לקיים פרסום הנס באופן זה. אלא יקיים באופן האחר שידליק בתוך ביתו שכך נקבעה צורת פרסום הנס לבני ביתו.

כא. והנה, יש לדון מה היה דין המדליק בתוך ביתו בזמן התקנה שידליק על פתח ביתו קודם התקנה לשעת הסכנה, דאם נאמר דאף שלא בשעת הסכנה אם הדליק בביתו בדיעבד יצא, הרי בזה יוכרע הנידון דלעיל בדעת בעל העיטור, משום דנמצא דמה דמבואר בגמ' זמן ההדלקה בחוץ הוא עד שתכלה רגל מן השוק, זהו אפילו שאם היה מדליק בתוך ביתו בדיעבד יצא ידי חובה, מכל מקום אם הדליק בחוץ זמן ההדלקה בחוץ הוא עד שתכלה רגל מן השוק, ואם כן יש לומר דאף לדעת בעל העיטור שסבר שבזמן הזה יכול לקיים את המצוה בהדלקה בביתו, מכל מקום אם מדליק בחוץ ומקיים את המצוה כתיקונה, זמן ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן השוק, ולא מהני מה שמתפרסם הנס בהדלקה זו לבני ביתו.

אמנם בפשוטו יש לומר דבזמן התקנה להדליק בפתח ביתו בחוץ, אם לא הדליק על פתח ביתו מבחוץ [באופן שאינו דר בעליה] אלא הדליק בביתו, לא יצא ידי חובה. וכן מבואר לכאורה מדברי הגמ' בשבת (כב ע"ב) וזה לשון הגמ', "אמר רבא, הדליקה בפנים והוציאה לא עשה כלום" כלומר שאם הדליק את נר חנוכה בתוך ביתו והוציאה לחוץ לכיוון רשות הרבים, לא יצא ידי חובתו, ודנה הגמ' בהלכה זו, "אי אמרת בשלמא 'הדלקה עושה מצוה', הדלקה במקומו בעינן, משום הכי לא עשה כלום", אלא אי אמרת 'הנחה עושה מצוה' אמאי לא עשה ולא כלום", כלומר דהנה נחלקו חכמים מהו המצוה בהדלקת נר חנוכה, האם משעת הדלקה, או ההנחה של הנר הדולק במקום של פירסומי ניסא, ודנה הגמ' דלמאן דאמר "הדלקה עושה מצוה" מובן מדוע אם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה ולא כלום" דכיוון דההדלקה היא המצווה, צריך שתעשה המצוה במקום חיוב, וכשמדליק בפנים בביתו אינו מקום חיוב, ולכך אף שהוציאה לחוץ לא יצא ידי חובתו, אלא למ"ד "הנחה עושה מצוה" מדוע אם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה ולא כלום, הרי לבסוף הניחה במקום חיוב, ושמא יש להוכיח מכך כמאן דאמר "הדלקה עושה מצוה". ודחתה הגמ' דאף למ"ד "הנחה עושה מצוה", מכל מקום אם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה ולא כלום משום ש"הרואה הוא אומר לצורכו הוא דאדלקה". מכל מקום נמצא בדברי הגמ' דלמ"ד "הדלקה עושה מצוה" היה פשוט לגמ' דאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא עשה ולא כלום, משום דבעינן הדלקה במקום חיוב, וכיון שהדליקה בפנים שאינו מקום חיוב לא יצא ידי חובה. הרי מבואר בגמ' דהדלקה בתוך הבית אינו מקום חיוב משום שאין מצוה בהדלקה בתוך הבית.

[אמנם אין הדברים ברורים והנידון תלוי בביאורי האחרונים שבאו לפרש פליאה בדברי הרי"ף והרא"ש דפסקו מחד ד"הדלקה עושה מצוה", ומאידך כתבו דאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא משום דהרואה אומר לצורכה הוא דאדלקה, ואף שסברא זו הוזכרה בגמ' למ"ד "הנחה עושה מצוה". ועיין מה שתירצו הב"ח והמג"א ס' תרע"ה, ועיין היטב בשו"ת רעק"א (תנינא קכ"ה) דנקט איפכא, ואכמ"ל].

דינים העולים למעשה

העולה לדינא, דיש הרבה צדדים להקל להדליק לאחר זמן של "כלתה רגל מן השוק" שהוא חצי שעה שלאחר זמן הדלקת הנרות, והטעמים שיש להקל בזה הם:

[א]. בתוס' מבואר דלפי הביאור השני בגמ' "אי נמי לשיעורה", אפשר להדליק כל הלילה כמו שנתבאר לעיל [אות ב'].

[ב]. גם לפי לישנא קמא "אי לא אדליק מדליק" דסברו תוס' שלפי ביאור זה אין להדליק לאחר זמן שכלתה רגל מן השוק כמבואר לעיל [אות ב'], מ"מ נתבאר לעיל [אות ו] דהרשב"א סבר דאף לפי ביאור זה בגמ', אפשר להדליק כל הלילה ולקיים את המצוה.

[ג]. נתבאר לעיל [אות כ] שלאחר שהייתה שעת הסכנה שדינו שמניח על שולחנו, לא נעקר הדין וכמו שכתב הבעל העיטור, וכשם שבהדלקה בפנים אפשר להדליק כל הלילה בברכה עכ"פ כשבני ביתו נעורים, כן יש לדון שה"ה בחוץ.

[ד]. וכן ישנה שיטת הגהות מיימוניות (הלכות חנוכה פ"ד) שאפשר להדליק כל הלילה מדין ספק דרבנן לקולא.

כב. ולכן אף שלכתחילה וודאי שחייבים להדליק בזמן ההדלקה, [ובלא זה עלולים להפסיד את מצות הפרסומי ניסא לבני רשות הרבים - לפי חלק משיטות הפוסקים], אך אם אינו יכול להדליק בזמן ההדלקה יש לעשות שליח להדליק, או שאשתו תדליק, אך אם הדבר קשה מאיזו סיבה, יש הרבה צדדים להקל שיכול להדליק לכתחילה במשך הלילה.

וכן לענין מי שאשתו אינה נמצאת בבית בזמן הדלקת נרות ואין אפשרות שתהיה בזמן ההדלקה בבית, כיוון שבדיעבד אפשר להדליק כל הלילה בברכה, וכמו שנתבאר, [וישית רוב הפוסקים דיכול לברך כל הלילה כשאשתו עמו], ואם כעת ידליק כשאשתו לא עמו, תפסיד את הברכות, ויש שיטות שיש חובת ברכת הרואה באופן זה (עי' מ"ב סי' תרע"ו ס"ק ו'), ע"כ יש להקל במקום צורך גדול להמתין לה, אם אין שום אפשרות שהיא תהיה בבית בזמן ההדלקה, אבל צריך מאד להשתדל ולהקפיד שכן יוכל להדליק בזמן, ובפרט שלכו"ע יש בזה משום "זריזים מקדימים למצוות".

בענין הדלקה במקום האכילה או במקום השינה

בגמרא (שבת כא ע"ב) שנינו "תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ", ויש להסתפק מה מוגדר ביתו של אדם לענין מצות הדלקת נר חנוכה, אם המקום בו סועד פתו בקביעות, או המקום בו לן בלילה, ומקום הספק הוא באדם שאוכל בקביעות במקום אחד, וישן במקום אחר, וכגון תלמיד ישיבה הסועד בבניין חדר האוכל של הישיבה, ולן בבניין הפנימיה, היכן נחשב ביתו ששם עליו להדליק, האם במקום בו סועד פתו או במקום בו לן בלילה. והספק הוא הן לענין לכתחילה היכן הוא הבית שנכון ביותר להדליק בו לכתחילה, והן לענין בדיעבד האם בהדלקה בבית השני יוצא ידי חובה בדיעבד.

ובירור הדברים מתבאר מדברי הראשונים, שהנה מצינו בטור (סימן תרע"ז) שכתב וז"ל "כתב אדוני אבי הרא"ש ז"ל בתשובה, בן האוכל אצל אביו או האוכל אצל חברו, ויש לו בית מיוחד לשינה, צריך להדליק בו, שכיון שיש לו בית מיוחד לשינה והעולם רואין אותו נכנס ויוצא בו איכא חשדא אם אינו מדליק, שאין העולם יודעים שאוכל במקום אחר, ואפילו לדין שאנו מדליקים בפנים, ומסתמא בני חצר יודעים שאוכל במקום אחר, אפילו הכי שייך חשד, כי השכנים עוברים ושבים לפני פתח הבית ורואים שאינו מדליק", עכ"ל.

ומבואר בדברי הרא"ש שאדם שיש לו שני מקומות לדירור באחד אוכל ובשני ישן, חייב להדליק במקום השינה, שאם לא ידליק במקום השינה יחשדו אותו שאינו מדליק כלל, אמנם לא התפרש בדברי הרא"ש, אם חיוב זה הוא מלבד חיובו להדליק במקום האכילה, שעיקר המצוה אינה מתקיימת אלא בהדלקה במקום האכילה שהיא עיקר דירתו, ורק שהוסיף הרא"ש שעליו גם להדליק במקום השינה מפני החשד, או שמא בהדלקה זו שמדליק במקום השינה כבר יוצא ידי חובת ההדלקה, שמקום השינה אף הוא נחשב מקום דירתו שיקיים בו חיוב ההדלקה של נר איש וביתו. ויסוד הספק בזה האם מקום השינה שוה למקום האכילה בהגדרת ביתו של אדם, ומשום כך בהדלקה במקום השינה מתקיימת המצוה, ובתקנה זו שתקנו שידליק במקום השינה כדי למנוע חשד תקנו שיקיים מצותו רק במקום השינה, או שמא עיקר ביתו של אדם הוא מקום אכילה, ובהדלקה במקום השינה אינו יוצא ידי מצותו, ורק משום חשד חייבו להדליק בה בנוסף להדלקה במקום האכילה.

ונראה להביא כמה הוכחות כצד זה שבהדלקה במקום השינה מתקיימת המצוה ואינו צריך להדליק גם במקום האכילה:

א. הרא"ש לא הזכיר בלשונו כלל שמלבד ההדלקה במקום השינה חייב האדם להדליק גם במקום האכילה, ומשמעות הדברים שאכן אינו חייב אלא בהדלקה במקום השינה בלבד, שבהדלקה זו יוצא ידי חובת המצוה, כיון שאף מקום זה ביתו הוא, ואמנם אפשר שדברי הרא"ש אמורים באדם שאין לו מקום פרטי לאכילה אלא סמוך באכילתו על שולחן אחרים, ומשום כך אין עליו להדליק אלא במקום השינה, אולם לפי זה נצטרך לדחוק שדעת הרא"ש כדעת המאירי (שבת כג ע"א ד"ה חכמי התוספות) שהסמוך על שולחן אחרים יוצא בהדלקת בעל הבית, ופטור מלהשתתף בפרוטה.⁴

ב. עוד יש להוכיח כצד זה מכך שאם ההדלקה במקום השינה אינה אלא מפני החשד ואינו יוצא בה ידי חובת המצוה, נמצא שיש כאן חידוש חובת הדלקה מחודשת שאין בה קיום מצות הדלקת נר חנוכה כלל, ולא מצינו שחייבו חכמים הדלקה במקום שאין בו תורת הדלקת נר חנוכה כלל.⁵

והעולה מהדברים שגדר תקנת חכמים היתה שאדם שדירתו באופן זה שבמקום אחד סועד פתו ובמקום אחר ישן, יקיים את חיובו במקום השינה מפני החשד, ואף שמעיקר הדין לולי חשש החשד היה יכול לקיים המצוה במקום האכילה, ולפי זה מסתברא מילתא שאף אחר שתיקנו מחמת החשד לקיים מצות ההדלקה במקום השינה בדווקא, מכל מקום אין זה אלא לכתחילה אבל בדיעבד אם הדליק במקום האכילה יצא ידי חובת מצות ההדלקה, שהרי לא מסתבר שחכמים עקרו לגמרי את אופן ההדלקה ממקום האכילה למקום השינה.

והנה מדברי הרשב"א לכאורה נראה שנחלק על דברי הרא"ש וסובר שלעולם אין אדם מדליק אלא במקום אכילתו, ואף מי שאוכל בבית אחד וישן בבית אחר אינו מקיים מצות ההדלקה אלא בהדלקה בבית בו אוכל פתו, שכתב הרשב"א (שו"ת סימן תקמ"ב) וז"ל: "גם מי שאוכל על שולחן בעל הבית, אפילו שוכב בבית בפני עצמו אינו צריך להדליק, אבל מכל מקום צריך להשתתף, או שיקנה לו בעל הבית חלק בשמן ובפתילות", וכו', עכ"ל. ומבואר בדברי הרשב"א שהאוכל בבית אחד וישן בבית אחר עיקר חובת ההדלקה שלו בבית שאוכל.

אולם אחר העיון נראה שאין מחלוקת בזה בין הרשב"א לרא"ש ואין דברי הרשב"א אמורים אלא באופן שלא שייך חשד, וביאור הדברים, שהנה מלשון הרא"ש שביאר טעם החשד בלשון זו: כי השכנים עוברים ושבים לפני פתח הבית ורואים שאינו מדליק. נראה שדרכם היתה בהדלקה בבית באופן זה שנראית אף מבחוץ, ובה אכן שייך חשד ותיקנו חכמים להדליק במקום השינה למנוע חשד זה. אולם במקומו של הרשב"א היו מדליקין בתוך הבית ממש באופן שאין ניכרת ההדלקה מבחוץ כלל, וכפי המבואר בלשונו (שו"ת סימן תקמ"א) "עכשיו שנהגו שלא להדליק בחוץ אלא בבתים אף על פי שיש לו שני פתחים אינו חייב להדליק בהן, שהכל יודעין שאין מדליקין בחוץ אלא בפנים", ובאופן זה לא שייך חשד כלל וממילא שיכול להדליק במקום אכילתו בלבד.

ואולם יש להסתפק בדעת הרשב"א אם אין לקיים מצות ההדלקה אלא במקום האכילה בלבד, או שמא אף שאין חיוב להדליק במקום השינה, שהרי אין חשש חשד, מכל מקום אם הדליק במקום השינה קיים מצותו.

ומצינו בדברי הרמ"א (דרכי משה סימן תרע"ז) שהכריע שלפי דעת הרשב"א יש להדליק במקום האכילה שהוא עיקר דירתו של אדם, והסתפק אם אף דעת הרא"ש כן במקום שאין חשד. וכן הכריע הרמ"א למעשה (סימן תרע"ז ס"א) שבמקום שאין חשד, יש להדליק במקום האכילה. וכן מבואר במגן אברהם (שם סק"ו) שאף הרא"ש מודה בעיקר הדין שמקום אכילה עדיף ממקום שינה ומשום כן במקום שאין חשד, ידליק במקום אכילה.

ואולם נראה שאף לפי דעתם בדיעבד אם עבר והדליק במקום השינה יצא ידי חובתו, שהרי הרשב"א (בתשובה שם) כתב ש'אין צריך' להדליק במקום שינה, ומשמע מכל מקום אם ידליק במקום שינה יצא ידי חובה, וכל שכן

4 וראה בביאור הלכה (סימן תרע"ז ד"ה 'לתת פרוטה') שהביא דעות הראשונים והפוסקים בנידון זה, ומדבריו נראה שדעה זו יחידאה היא.

5 שההדלקת בעל שני פתחים בשני פתחי ביתו מפני החשד, יש על כל אחד מהם תורת הדלקה, שהרי שם פתח ביתו, ורק שמדליק בשניהם מפני החשד, אבל הדלקה במקום שאינו שייך לחובת ההדלקה כלל, לא מצינו.

לדעת הרא"ש שפשוט דבריו מורים שמעיקר הדין יכול להדליק היכן שירצה בין במקום האכילה ובין במקום השינה, וכן עולה מדברי המ"ב (סימן תרע"ז סק"ח) שכתב כן בשם הגהות רבי ברוך פרנקל.

ואולם מצינו בדברי בשו"ת שארית יוסף (סימן ע"ג) שכתב שעיקר הדלקת נרות חנוכה, אינו הולך אחר מקום אכילה אלא אחר מקום לינה.

וכן מבואר בשו"ת מהרש"ל (ס' פ"ה) כתב וז"ל: "וכן חתן האוכל בבית חמיו, אם יש יכולת בידו, אפילו ישן בבית חמיו, לא ישתתף אלא ידליק לעצמו משום המהדרין, שהרי הוא איש וביתו, ואם ישן בבית אחר, פשיטא שמחויב להדליק במקום שישי", עכ"ל, ומשמע דהמהרש"ל סבירא ליה דיש להדליק במקום שינה מדינא, ולא משמע שמה שמדליק במקום שינה הוא מפני החשד.

ואפשר שאף מהרש"ל סובר שבעיקר הדין אין עדיפות במקום השינה יותר ממקום האכילה, ורק שבמקום שאכילתו אצל חמיו והוא ישן בבית בפני עצמו, סובר המהרש"ל שישנה עדיפות למקום השינה, ומשום שכיון שמקום האכילה שלו אינו נפרד לעצמו שהוא מקום שמתארח אצל אחרים, ומקום שינה הוא מקום שהוא דר בו לעצמו, הרי שחשוב יותר מקום שהדיוור שלו לעצמו ממקום שהדיוור שלו עם אחרים ומשום כן יש להדליק במקום השינה ולא במקום האכילה, אבל לא שיש עדיפות בגוף השינה יותר מן האכילה.

אמנם עיקר דבריהם צריכים עיון (וכפי שכבר תמה בזה הט"ז סימן תרע"ז ס"ק ב) שהרי כבר נתבאר, שדעת הרא"ש והרשב"א כפי שגם עולה מדברי הרמ"א בדרכי משה והמגן אברהם (הנ"ל), שיש להדליק במקום אכילה, ולא במקום שינה, ואף שבאמת אינו מוכרח בדברי הרשב"א והרא"ש שיש עדיפות למקום אכילה יותר ממקום שינה, מכל מקום דבר זה מפורש בדבריהם שאין עדיפות למקום שינה יותר ממקום האכילה, ואם כן מניין לנו להעדיף את מקום השינה יותר ממקום האכילה. וראה בט"ז (שם) שנוקט להלכה כדעת הרשב"א שיש להדליק במקום אכילה, והוסיף שם הט"ז לסייע לשיטה זו מהמבואר גבי עירובי חצרות (סימן ש"ע סעיף ה) שמי שאוכל במקום אחד וישן במקום אחר מקום אכילה עיקר, ואוסר רק במקום אכילה, ולא במקום השינה. העולה מן האמור: שאדם שאוכל בבית אחד וישן בבית אחר, לכתחילה יש לו להדליק במקום אכילה, ובדיעבד אם הדליק במקום שינה יצא ידי חובה.

האוכל סעודה אחת אצל חבירו היכן ידליק, ודין הדלקה למתארח בשבת שאוכל אצל אחרים וישן בביתו

דין אכסנאי

הנה שנינו בגמ' בשבת (כג ע"א) "אמר ר' ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, אמר רבי זירא מריש כי הוינא בי רב, משתתפנא בפריטי בהדי אושפינא, בתר דנסיבי איתתא, אמינא השתא וודאי לא צריכנא דקא מדליק עלי בגו ביתאי", ע"כ.

ומבואר בגמ' שלושה דינים, א. שאורח חייב להדליק נר חנוכה. ב. שסגי לאורח במקום להדליק בעצמו להשתתף בפרוטה בהדלקת בעל הבית, ג. שאם האורח נשוי אינו צריך כלל להדליק אם אשתו מדליקה בביתו.

ובביאור החידוש הראשון שאורח חייב להדליק נר חנוכה, מצינו פלוגתא בראשונים בביאור הס"ד שאורח היה פטור. הרא"ש (שם פרק ב סימן ח) ביאר שבלא רב ששת ס"ד שאכסנאי יכול לצאת בנרו של בעל הבית מדין איש וביתו וקמ"ל רב ששת שאינו יוצא בנרו של בעל

הבית דלא הוי בכלל איש וביתו. אמנם הר"ן שם ביאר החידוש של רב ששת באופן אחר, וז"ל, "אורח אע"פ שאין לו בית דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה" עכ"ל. וכוונת הר"ן, שהרי הדין הוא שאכסנאי פטור ממזוזה כמבואר בגמ' במנחות [מד' ע"א] מכיון שאכסנאי נחשב שאינו גר שם, ולכן גם היה צד שאורח פטור מנר חנוכה מכיון שצריך בית להדלקת נר חנוכה, ואורח נחשב שאין לו בית, ואם כן יהא פטור מהדלקת נר חנוכה, קמ"ל שחייבים, דלגבי נר חנוכה אף אורח חייב.

ומבואר שנחלקו הרא"ש והר"ן מה התחדש באכסנאי שחייב בנר חנוכה, לשיטת הרא"ש נתחדש שאורח אינו יוצא בהדלקת בעל הבית, מכיון שהוא אינו נחשב כאחד מאנשי הבית, ולשיטת הר"ן נתחדש, שאורח נחשב גר בבית ולכן יכול להדליק שם נר חנוכה. [ופשוט שכל מחלוקתם הוא רק בביאור נקודת חידושו של ר' זירא, אבל לדינא מודים זה לזה, שגם הרא"ש מודה שאורח אינו פטור מנר חנוכה, וגם הר"ן מודה שאורח צריך להשתתף בפרוטה].

בירור אופנים ופרטים בדין אכסנאי

והנה לא נתברר בגמרא מה הוא גדרו של אכסנאי [שצריך להדליק נר חנוכה במקום האכסנאי או שמשתתף בפרוטה ביחד עם בעל הבית], אם צריך שגם יאכל וגם ישן אצל אחר, או אפילו אם רק אוכל אצל אחר כבר נחשב לאכסנאי, וכן לא נתברר באיזה אופן יחשב כאכסנאי אם צריך שיאכל כל סעודותיו כדי להחשב לאכסנאי, או שדי אפילו בסעודה אחת בכדי להחשב כאכסנאי, ויש לברר בכך כמה פרטים ואופנים, וכפי שיתבאר להלן.

בחור שמתארח במקומות שונים: נראה שאפילו אם אינו ישן במקום האירוח, ואפילו אם אוכל שם רק סעודה אחת, נחשב כאכסנאי, שכיון שאין לו בית משלו וכל הזמן מתארח במקום אחר, בזה לעולם כל סעודה שאוכל אצל אחר הרי זה כאכסנאי, ומשתתף בפרוטה עם בעל הבית, או מדליק לבד, ויוצא בזה ידי חובה.

נשוי שיש לו בית קבוע שישן שם ואוכל במקום אחר: מבואר בשו"ת שארית יוסף (סימן ע"ג) שאין לו דין אכסנאי, וצריך להדליק דוקא בביתו הקבוע שישן שם ואינו יוצא ידי חובה בהדלקתו במקום האכסנאי, (ועיין מג"א סימן תרע"ז ס"ק ד), ובשו"ת מהרש"ל (סי' פ"ה), ובט"ז (סי' תרע"ז ס"ק ב) והטעם שאינו מדליק במקום האכילה אף שמבואר ברא"ש וברשב"א הנ"ל דאזלינן בתר מקום אכילה, נראה דכל דברי הרשב"א והרא"ש איירו דווקא כשמקום האכילה הוא מקום שהוא מתארח בקביעות, וכמבואר במגן אברהם (ס"ק ז') אז שפיר מדליק במקום האכילה, אבל אם במקום האכילה אינו אוכל בקביעות, אז אינו מדליק במקום האכילה, וגם אינו יוצא ידי חובה אם מדליק שם, [אך יש להעיר ממה שהביא הט"ז (הובא לעיל) ראייה לדבריו מהדין המבואר בשלחן ערוך סימן שע' ס"ה גבי עירובין ע"ש].

נשוי שמתארח ואוכל וישן שלא בביתו למשך יום אחד שלם: יש להסתפק האם באופן זה ידליק במקום האכסנאי, או שאף שאם הדליק במקום האכסנאי יצא ידי חובה, מכל מקום לכתחילה עליו להדליק בביתו הקבוע.

והנה בט"ז [סק"ב הנ"ל, ובמ"ב ס"ק י"ב] משמע שאם ישן במקום האכסנאי עליו להדליק במקום האכסנאי, אך אפשר שהט"ז מייירי בזמן שמדליקים בפנים, ואז אם אין אף אחד בבית למי ידליק, אבל למנהגינו שמדליקין בחוץ, יש להסתפק שאף אם אוכל וישן במקום האכסנאי נהי שאם הדליק במקום האכסנאי יצא ידי חובה אבל מכל מקום לכתחילה אולי צריך להדליק בביתו.

בחור ישיבה שאוכל בחדר אוכל וישן בביתו או בפנימייה (עכ"פ באופן שהפנימייה לא באותו בנין של החדר אוכל): בפשוטו היה נראה שלפי המבואר ברשב"א וברמ"א הנ"ל שמי שאוכל במקום אחד וישן במקום אחר צריך להדליק במקום האכילה, לכאורה היה נראה שהוא הדין לבחור שישן בביתו או בפנימייה ואוכל בחדר האוכל, שצריך להדליק בחדר האוכל. אולם באמת נראה שיש לחלק בין חדר אוכל בזמנינו בישיבות, לבין מקום אכילה של הרשב"א, שהרשב"א מדבר בבית שאוכל שם בן או אדם זר, ושם זה מקום אכילתו ויכול להשתמש שם שימושים של בית ומשום כן סובר הרשב"א שכיון שיש חשיבות למקום אכילתו וגם מקום זה נחשב קצת כביתו יש לו להדליק שם, משא"כ בחדר אוכל של זמנינו שהוא כמו מסעדה, אם כן אף שלמקום האכילה ישנה חשיבות של קביעות עדיין צריך שידליק במקום שנחשב על כל פנים קצת כביתו, וכמו שפשוט שאדם שאת כל סעודותיו אוכל במסעדה, שאינו מדליק במסעדה, אלא מדליק בביתו שישן שם, כיון ששם הוא דירתו, ושם עושה כל תשמישיו, ובמסעדה יכול רק לאכול שם ואין לו אפשרות לישאר שם, וזה לא מקום שראוי לדירה, והכי נמי חדר אוכל בישיבה בזמנינו, לכן נראה שיש להדליק בחדר שינה, ולכתחילה יאכל שם גם סעודה עיקרית, ושם ידליק.

המתארח בבית מלון: לכאורה היה צריך לדון מה הוא גדר מקום האכילה שם אם היא כמסעדה ואז צריך להדליק דוקא בחדר שישן שם, או שדינו כמקום אכילה של הרשב"א שיש שם שימושים נוספים כביתו. אמנם באמת נראה

שודאי יכול להדליק בחדר שישן שם, וטעם הדבר שבמלון מקום האכילה (חדר האוכל) והחדר שישן שם נמצאים בבנין אחד, ואם כן יש לזה דין של שני חדרים בבית אחד, שאין צריך להדליק דווקא בחדר שאוכל שם.

ולפי זה הוא הדין גם באופן שהפנימייה היא באותו בנין של החדר אוכל, שאז פשוט שאינו צריך להדליק דווקא בחדר אוכל [אף אם לא נקבל את החילוק הנ"ל ששונה חדר אוכל של ישיבה, ממקום אכילה שעליו דן הרשב"א], והטעם הוא מכיון שהוא כמו שני חדרים באותו בית.

בחור ישיבה שאוכל בישיבה וישן בבית הוריו, ידליק בבית הוריו [ואף שמקום אכילה עיקר מכל מקום חדר אוכל של ישיבה שונה כמו שנתבאר], ואולם עדיף שגם יאכל שם.

בחור ישיבה שישן בבית הוריו בעירו ויש לו חדר בישיבה: כיון שלכתחילה יש להדליק במקום האכילה ובחדר אוכל כנ"ל אין להדליק, לכן: או שיאכל בחדרו בישיבה וידליק שם, או שיאכל סעודה עיקרית בבית הוריו וידליק שם.

האוכל ג' סעודות בבית אביו או חמיו וישן בביתו: יש להסתפק היכן ידליק, ולפי הנ"ל שמקום אכילה עיקר, היה נראה שיש להדליק במקום האכילה אצל אביו או חמיו, אך מאידך נראה שכל מה שמצינו שמקום אכילה עדיף, הוא כשמתארח בקביעות במקום האכילה, אז כיון שיש לו מקום אכילה קבוע אף שישן בביתו ידליק במקום האכילה, אך כשמקום האכילה הוא עראי ומקום השינה הוא ביתו הקבוע, יש להסתפק שצריך להדליק בביתו הקבוע. ולכן נראה שיש לאכול סעודה בביתו הקבוע וידליק שם.

האוכל ג' סעודות באולם שמחות וישן בביתו: נראה שוודאי יש להדליק בביתו, כי אי אפשר להחשיב את מקום האכילה באולם כביתו.

המתארח בשבת אצל אביו או חמיו וישן בבית אחר (לא בביתו הקבוע): כיון שנתבאר שמקום אכילה עיקר, לכן יש להדליק בבית אביו או חמיו אף שאינו ישן שם, ואם הדליק במקום שישן שם יצא.

באופן הנ"ל כשיכול להדליק בביתו הקבוע: יש לדון האם יש חשיבות יותר לביתו הקבוע או שיכול להדליק גם במקום שמתארח ואוכל שם, נראה שבאמת אין עדיפות אם ידליק במקום האכילה או בביתו הקבוע שאינו ישן שם עתה, כיון שבדירות שמתארח בשבת דינו כאכסנאי שיכול להדליק במקום האכסנאי, ומאידך אף בביתו הקבוע לא פקע שם דירתו, ולכן גם אם הדליק שם יצא ידי חובה. אולם יש הסוברים שאף לכתחילה צריך להדליק בביתו הקבוע שזהו מקום ההדלקה, כיון שזה ביתו הקבוע לאכילה ולשינה במשך השנה ורוב החנוכה.

ושורש הנידון בענין זה הוא, במה שיש לברר כוונת דברי הט"ז (סימן תרע"ז ס"ק ב) שכתב ז"ל: "משא"כ במי שיש לו דירה בעיר והולך פעם א' חוץ לביתו וסועד אצל חבירו פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פ"א אצל חבירו אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם ואם אחזו תאוות האכילה ואינו רוצה לזוז משם עכשיו יצוה לבני ביתו שידלקו עליו בביתו דאיתו בית שהוא סועד שם אין דינו אלא כאכסנאי שמדליקין עליו בבית והוא אינו מדליק במקום שהוא ואפי' למ"ש בסמוך דאכסנאי רשאי להדליק גם במקום שהוא שם היינו שעכשיו תהיה גם שכיבתו שם משא"כ בזה שיאכל כאן שעה או שתים וישוב למקומו אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו דזה הוה כאלו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו שם הדלקה", עכ"ל הט"ז.

ומבואר בדברי הט"ז, שדווקא משום שהוא אוכל ושווה שם רק שעה או שעתיים ואין מקום שינתו שם, משום כן אינו נחשב מקום האכילה כביתו ואינו יכול להדליק שם שאינו נחשב כאכסנאי, אבל אם גם ישן שם לכאורה יש למקום זה חשיבות של ביתו ויכול להדליק שם, ומשמע שאינו צריך להדליק בביתו הקבוע. ואולם יש לדון שכל דברי הט"ז מיירי דוקא בזמן שמדליקים בפנים, דאז אם אינו בביתו אין מה להדליק שם.

מאידך בפרי חדש [סי' תרע"ז, ומובא בביאור הלכה שם, ובחיי אדם כלל קנ"ד סעיף לב'] מבואר דמי שהלך הוא וכל בני ביתו להתארח כל שמונת ימי החנוכה שמדליק היכן שנמצא ראה שם. משמע מהפרי חדש שאם הלך רק ליום אחד, שאין מדליק שם אלא בביתו. אך יש לדון בכוונתו, שאפשר לפרש שאם עקר לכלל השמונה ימים אינו יכול להדליק בביתו הקבוע ואין הדלקתו שם מועילה כלל, ואך אם הלך רק למספר ימים אף על פי שיכול להדליק במקום שמתארח מכל מקום גם אם הדליק בביתו יצא ידי חובה שמועילה הדלקתו גם שם.